

Taistelu vapaudesta ja poliittisuudesta Venäjällä

Olen kirjoittanut tämän tekstin Alexandra Yatsukin kanssa toimittamani, Boris Nemtsovin muistolle omistetun kirjan pohjalta. Nemtsov oli yksi johdonmukaisimmista ja merkittävimmistä Putinin vastustajista. Nemtsovin murhan jälkeen helmikuussa 2015 hänen nimestään on tullut vapauden ja demokratian symboli Venäjällä. Viimeisin Nemtsov-foorumi, jonka järjesti hänen tyttärensä Žanna Nemtsova ja joka pidettiin Berliinissä lokakuussa 2017, nosti esiin lukuisia kysymyksiä liittyen Venäjään ilman Putinia tai Putinin jälkeen. Venäjistä puhutaan harvoin ilman sen identifiointia Kremlin hallitsijaan. Näin ajatellaan lähinnä vain Venäjän ulkopuolella ja tällaisen ajattelun poliittisena symbolina toimivat juuri Nemtsov ja hänen seuraajansa.

Nemtsov-ilmio tukeutuu Venäjällä harvinaiseen näkemykseen, joka torjuu Putinin hallintojärjestelmän rakentaman jälkipoliittisen ja jälki-ideologisen valtapohjan. Nemtsov käänsi tietoisesti selkänsä Putinin valtaeliitille, jonka osaksi monet hänen liberaalit kollegansa liittyivät. Heidän joukoistaan löytyy muun muassa Sergei Kirienko (nykyisin presidentin hallinnon varajohtaja ja vastuussa kansalaisyhteiskunnan mobilisoinnista hallintojärjestelmän tueksi), Anatoli Tšubais (Rusnanon johtaja), Nikita Belyh (Kirovin oblastin entinen kuvernööri, jota nyt tutkitaan kavalluksesta) ja Irina Hakamada (elinkeinoelämävalmentaja ja kirjailija). Näistä jokainen on hylännyt tietoisesti aiemmat poliittiset meriittinsä ja päättänyt liittyä osaksi vallanpitäjien hierarkiaa kenties käyttäen tekosyynä sitä, että heidän osallisuutensa tässä hierarkiassa voisi jotenkin sivistää ja ryhdistää hallintojärjestelmää.

Tässä mielessä Nemtsov oli merkittävä politiikan henkilö juuri siitä syystä, että hänellä oli kyky ajatella erilaisten hallinnollisten järjestelmien yli tai ohi. Hänen poliittinen ajattelunsa haastoi ne pakotetut ”totuudet”, joiden mukaan politiikka olisi henkilökohtaisen rikastumisen ja mukavuuden tavoittelua. Tämä selittää sen, että Nemtsovin kuolemaa seuranneet keskustelut eivät ole kohdistuneet useimmiten hänen kauteensa Nižni Novgorodin kuvernöörinä 1990-luvulla, vaan ennemminkin hänen rooliinsa politiikan henkilönä, johon ruumiillistui valtarakenteiden radikaalin vastustamisen henki.

Ero Nemtsovin julkisen politiikan hengen ja esimerkiksi Kirienkon tai Tšubaisin valitseman politiikan välillä on silmiinpistävä. Onko kukaan kuullut yhtäkään poliittista julkilausumaa viimeisen vuosikymmenen aikana näiden henkilöiden suusta, jotka vielä 1990-luvulla vakuuttavasti ja kovaäänisesti puhuivat demokratian ja ihmisoikeuksien puolesta? Valehtelivatko he venäläisille teeskennellen olevansa kansalaisten taloudellisten, kulttuuristen ja poliittisten vapauksien puolella? Mikä sysäsi liikkeelle heidän muodonmuutoksensa progressiivisesta julkisesta ajattelijasta ja vaikuttajasta taantumukselliseksi läpeensä korruptoituneen ja aggressiivisen järjestelmän vahtikoiraksi? Oliko se Oikeistovoimien liiton (Sojuz Pravyh Sil) vuoden 1999 vaalien iskulause, josta Nemtsov irtisanoutui ”Putin presidentiksi, Kirienko duumaan”?

Omien sanojensa mukaan Nemtsov oli provinsiaalinen demokraatti, ja siksi hän kykeni pitämään hajuraon Moskovaan. Niinpä kuvernöörinä Nemtsov pystyi kyseenalaistamaan Jeltsinin sodan Tšetšeniassa kokoamalla miljoona allekirjoitusta sotaa vastaan. Kuinka paljon tarvitaan mielikuvitusta, jotta voisi olettaa jotain samanlaista tapahtuvan Putinin Venäjällä?

Demokraattisten arvojen mutaatio on vahingoittanut vapauden ideaa, josta on tullut omalla erityisellä tavallaan keskeinen osa Venäjän jatkuvaa poliittista itsekorostusta. Tämä politiikan ymmärtämisen toinen muoto ja käsitys korostuivat erityisesti Krimin valloituksen ja Venäjän Ukrainassa lietsoman sodan myötä. Kremlin levittämä ja venäläisten imperialistien tukema uudenlainen käsitys vapaudesta on selvästi illiberaali ja pohjautuu Venäjän kyseenalaistamattomaan oikeuteen käyttäytyä maailmassa oman mielensä mukaan välittämättä liikoja kansainvälisen lain tai edes Venäjän lain asettamista rajoitteista.

Täydellisenä vastakohtana Nemtsovin kannattamaan vapauteen Venäjä on vuoden 2014 jälkeen ryhtynyt rakentamaan imperialististen ja liberaalien narratiivien yhdistelmiä, joita parhaiten kuvaa tunnustetun kirjailijan Zahar Prilepinin taistelu Venäläisen maailman hyväksi Donbassissa. Prilepinin vapaus, joka esitetään pitkään odotetun mystisen kansallishengen vapautumisena, tarkoittaa käytännössä vapautta alistaa ja olla välittämättä muista, vapautta käyttäytyä kurittomasti ja lopulta uhrata muiden elämä imperialistisen itsekorostuksen alttarilla. On mielenkiintoista, että Prilepin ja hänen seuraajansa yhä kutsuvat demokratiaksi tätä alemmuuskompleksin kukistamista ja vaarallisen omistavaa rakkautta Venäjän naapureita kohtaan. Loppujen lopuksi hän väittää, että tämä käsitys vapaudesta on rinnastettavissa eurooppalaisen käsitykseen vapaudesta.

Ristiriita eroavien käsitysten välillä on nyt selvä. Se on rakenteellinen ja sillä on merkittävä vaikutus Venäjän tulevaisuudelle. Putinin hallintojärjestelmä on toistaiseksi onnistunut neutralisoimaan liberaalin ajattelun ja sen lähteet ottamalla sen kannattajat osaksi jälkipoliittisia hallintorakenteita (Tšubais ja Kirienko), estämällä heitä osallistumasta presidentin vaaleihin (Aleksei Navalnyi), ja pääsemällä fyysisesti eroon vaientamattomista vastustajista (Boris Nemtsov). Samaan aikaan Kreml osoittaa sympatiaa Venäläisen maailman poliittisille fanaatikoille, jotka toimivat Venäjän ”vapaiden käsien” nimissä. Kysymys onkin, tuleeko liberaalista vapauden käsitteestä jälleen osa venäläistä poliittista keskustelua, ja jos tulee, niin milloin.

Englannista suomentanut Jaakko Turunen

Andrey Makarychev

Kirjoittaja toimii vierailevana professorina politiikan tutkimuksen Johan Skytte -instituutissa, Tarton yliopistossa.